

CONSILIUL SUPREM AL BASARABIEI ÎN PERIOADA AUGUST 1816 – APRILIE 1818

Doctor habilitat în istorie **Alexei AGACHI**
Institutul de Istorie

THE SUPREME COUNCIL OF BESSARABIA BETWEEN AUGUST 1816 – APRIL 1818

Summary. The research addresses and elucidates the foundation, structure, functions, subordination and activity of the Supreme Council of Bessarabia in the period August 28, 1816 – April 1818, who participated in the elaboration of the Establishment of organization of Bessarabia from April 29, 1818.

Keywords: Establishment, Bessarabia, committee, council, civil servant, government, governor, law, deputy, custom.

Rezumat. În studiu este abordată și elucidată întemeierea, componența, funcțiile, subordonarea și activitatea Consiliului Suprem al Basarabiei în perioada 28 august 1816 – aprilie 1818, care a participat la elaborarea Așezământului de organizare a Basarabiei din 29 aprilie 1818.

Cuvinte-cheie: Așezământ, Basarabia, comitet, consiliu, funcționar, guvern, guvernator, lege, namesnic, obicei.

Înainte de a purcede la abordarea temei enunțate este necesar să menționăm faptul că principala caracteristică a autonomiei provizorii și limitate, acordată de către țarism Basarabiei în anul 1812 și reconfirmată în anul 1818, consta în crearea Consiliului Suprem al Basarabiei – organ de conducere superior, independent, subordonat împăratului Alexandru I și Consiliului de Stat al Rusiei. În anii de existență și activitate a acestei instituții se disting în mod evident două perioade. Prima începe cu data de 28 august 1816, când Consiliul Suprem a fost înființat, și durează până la 29 aprilie 1818, când împăratul Alexandru I a confirmat un nou Așezământ al organizării regiunii Basarabia. Cea de a doua perioadă începe de la data intrării în vigoare a Așezământului menționat și durează până la 29 februarie 1828, când a fost adoptat un alt Așezământ de organizare administrativă a Basarabiei, potrivit căruia autonomia regiunii a fost lichidată, iar Consiliul Suprem a fost desființat.

În literatura istorică de specialitate domnește opinia unanimă despre întemeierea Consiliului Suprem în conformitate cu prevederile Așezământului organizării regiunii Basarabia confirmat de către împăratul Alexandru I la 29 aprilie 1818. Opinia dată nu corespunde însă adevărului, **provocând apariția unui șir de erori**, deoarece acest organ a fost înființat cu mult mai înainte, începându-și activitatea, precum am menționat, la 28 august 1816, având cu totul altă componență, altă subordonare și cu totul alte funcții în comparație cu funcțiile, componența și subordonarea stabilite în Așezământul din 1818. Materialele documentare inedite demonstrează că nu Consiliul Suprem a fost întemeiat în conformitate cu prevederile Așezământului din anul 1818, **cum se afirmă în**

toate lucrările existente, ci tocmai invers, Consiliul Suprem a fost acel organ care a participat la elaborarea proiectului acestui Așezământ, examinând fiecare articol, apoi aprobându-l în ultimă instanță în întregime, ulterior fiind confirmat de către împăratul Alexandru I. Numai în articolul istoricului V. Tomuleț este indicată data exactă a creării organului în cauză, afirmându-se că el a fost format „din membrii celor două departamente ale Guvernului regional”, ceea ce, din păcate, nu este corect în întregime deoarece, cum vom demonstra în continuare, din componența lui făceau parte un șir de funcționari care nu erau membri ai departamentelor Guvernului regional, iar articolul propriu-zis este consacrat în întregime Consiliului Suprem din perioada anilor 1818–1828 [1, p. 370-374.]. **Astfel, în știința istorică nu se cunoaște nimic despre prima perioadă de creare și activitate a Consiliului Suprem al Basarabiei.** Toate acestea ne permit să ne asumăm sarcina de a elucidă în studiul respectiv, în baza materialelor documentare inedite, crearea, componența, subordonarea, funcțiile și activitatea Consiliului Suprem al Basarabiei în perioada august 1816 – 29 aprilie 1818.

Mai întâi vom clarifica problema apariției ideii și cauza constituirii Consiliului Suprem al Basarabiei. Pe parcursul anilor 1813–1816 au fost aduse multe critici pe marginea modului de organizare și de activitate a Guvernului regional al Basarabiei și îndeosebi, adunării lui generale. În memoriul lui N. Baikov [2, p. 85-87], în rapoartele guvernatorului I. Harting [3, p.115-117], adresate funcționarilor guvernamentali de la Petersburg, în proiectul așezământului elaborat în ianuarie 1814 de către P. Somov [4, p. 118-134] – șeful cancelariei guvernatorului civil interimar al Ba-

sarabiei I. Harting și în raportul final al funcționarului rus P. P. Svinin [5, p. 228-231], care a inspectat Basarabia în anii 1815-1816, adresat ministrului Poliției S.K. Veazmitinov, era exprimată univoc opinia că adunarea comună a departamentelor Guvernului regional al Basarabiei nu reprezintă un organ independent, ci depindea în întregime de voința guvernatorului civil, putea fi convocată numai la cerința acestuia și din această cauză nu avea cum să-și îndeplinească eficient funcția de organ superior de conducere a regiunii și nici atribuția de instanță judiciară superioară de apel. Dar numai P. Svinin a înaintat propunerea de „a crea adunarea generală în asemenea mod încât ea să prezinte în deplinul înțeles al cuvântului **organul guvernamental suprem** și nu un organ care poate fi convocat numai potrivit voinței guvernatorului” [5, p. 228; 6, p. 106].

Guvernanții de la Petersburg au acceptat această propunere. În instrucțiunea din 21 mai 1816, înmănată namesnicului A.N. Bahmetev, se menționa că după reorganizarea departamentelor Guvernului regional și numirea funcționarilor, namesnicul va fi ajutat în activitatea sa „de către toți funcționarii departamentelor de dispoziție și judecătorească, care împreună vor alcătui **Consiliul Suprem al regiunii**” [7].

Așadar, după crearea Comitetului provizoriu al Basarabiei, concomitent cu reorganizarea Guvernului regional, namesnicul A.N. Bahmetev a inițiat și procesul de instituire a Consiliului Suprem al Basarabiei. La 12 august 1816, el trimite adunării generale a celor două departamente ale Guvernului regional următoarea propunere: „Potrivit instrucțiunii înalt confirmată privitoare la organizarea acestei regiuni, adunarea generală a ambelor departamente ale guvernului regional trebuie să constituie **Consiliul Suprem al Basarabiei**”. În continuare, namesnicul expune funcțiile noului organ: „Acest consiliu, aflându-se sub președinția mea și ocupându-se cu judecarea dosarelor de apel parvenite din judecătoria civilă a departamentului judiciar și a jaloanelor trimise de către părțile litigante la sentințele acesteia, ... va judeca dosarele în zilele de marți și sâmbătă în graiul moldovenesc și în baza exactă a legilor și obiceiurilor locale, în celelalte zile el trebuie să lucreze asupra elaborării noului așezământ al acestei regiuni, primind informațiile pregătite de către Comitetul provizoriu al Basarabiei și adunând informații și cu propriile sale forțe” [8]. **Astfel, fosta adunare comună a departamentelor în calitate de instanță superioară de apel a fost lichidată, iar cele două departamente ale Guvernului regional au fost transformate în Consiliul Suprem** ale cărui funcții stabilite de către A.N. Bahmetev se reduceau la rolul de instanță judiciară superioară de apel **numai în domeniul dreptului civil** și participa-

rea în mod decisiv la elaborarea proiectului noului așezământ definitiv de administrare a Basarabiei, utilizând informațiile parvenite de la Comitetul provizoriu al Basarabiei, precum și informațiile adunate cu propriile sale forțe.

Odată cu întemeierea Consiliului Suprem al Basarabiei, Comitetul provizoriu, una dintre sarcinile principale ale căruia de asemenea consta în elaborarea proiectului noului Așezământ permanent de administrare a regiunii, a fost subordonat Consiliului Suprem. După cum afirmă A. Boldur, din cauza că lucrările de elaborare a proiectului în cadrul Comitetului provizoriu se desfășurau anevoios, elaborarea lui „a fost trecută în adunarea generală a departamentelor” [9]. Opinia dată, fiind preluată de către E. Aramă și V. Copteleț [10], constituie o eroare, deoarece elaborarea proiectului Așezământului permanent a fost transmisă Consiliului Suprem al Basarabiei, iar rolul hotărâtor în elaborarea proiectului deja nu mai aparținea Comitetului provizoriu și nici adunării departamentelor căreia nu i-a fost acordată asemenea funcție, ea fiind păstrată numai în calitate de organ guvernamental executiv.

Despre instituirea Consiliului Suprem A.N. Bahmetev a informat și Comitetul provizoriu, obligându-l, potrivit instrucțiunii din 23 august 1816, să participe la elaborarea proiectului noului Așezământ permanent al Basarabiei, să adune informațiile necesare, să le examineze, iar opiniile și hotărârile adoptate, atât în privința restabilirii ordinii în administrația Basarabiei, cât și cele privitoare la elaborarea noului Așezământ permanent, să le prezinte Consiliului Suprem [11]. Namesnicul a ordonat ca la ședințele Consiliului Suprem să participe cu drept de vot și președintele Comitetului provizoriu I.H. Kalagheorghie [12].

Este necesar de subliniat că este vorba nu pur și simplu de înlocuirea denumirii fostei adunări generale a Guvernului regional cu denumirea Consiliul Suprem. Între aceste două organe exista o mare deosebire privind componența numerică și funcțiile. Fosta adunare comună a Guvernului regional era alcătuită din 13 membri, dintre care președintele și cinci membri erau numiți din partea statului și șapte membri erau aleși din rândurile nobilimii, cărora le aparținea majoritatea, raportul fiind de 7 la 6. Adunarea prezenta instanța superioară de apel și putea fi convocată numai la cererea guvernatorului civil, care era și președinte.

Spre deosebire de fosta adunare generală a Guvernului regional, Consiliul Suprem era alcătuit din 16 membri, dintre care opt erau numiți din partea statului, inclusiv: namesnicul A.N. Bahmetev, în calitate de președinte, consilierii M. Crupenschi, Bogațki, Tanski, Șpakovski, A. Catacazi, P. Leibin, I. Dicescul [13]

și opt consilieri aleși din rândurile nobilimi: Ioan Pruncu, Ioan Sturdza, Iordache Milo, M. Râșcanu, Iordache Donici, Ioan Rusu, Sandu Teodosiu și Ioan Cheșcu [14]. Astfel, reprezentanții nobilimii nu mai erau majoritari, între membrii aleși și cei numiți din partea statului exista paritatea voturilor.

Luând în considerare experiența anterioară, când adunarea departamentelor depindea în întregime de voința guvernatorului civil, precum și intenția guvernanților de a crea un organ suprem independent, guvernatorul civil al Basarabiei I. H. Calagheorghe, deși la 10 iulie 1816 a fost numit de către A. N. Bahmetev șef al guvernului regional [15], inițial nu a fost inclus în componența Consiliului Suprem, executând prin cumul și funcția de președinte al Comitetului provizoriu. Namesnicul însă, ținând cont de faptul că una dintre sarcinile principale ale Comitetului provizoriu ținea de asemenea de participarea la elaborarea proiectului noului așezământ permanent și definitiv al Basarabiei și mai dorind ca membrilor Consiliului Suprem numiți din partea statului să le aparțină majoritatea, îl desemnează la 23 august 1816 pe I. H. Calagheorghe, după cum am menționat deja, membru al Consiliului Suprem, dar nu în calitate de guvernator civil sau președinte al guvernului regional, ci în calitate de președinte al Comitetului provizoriu al Basarabiei, subliniind, cu drept de vot [16]. În urma acestei desemnări numărul membrilor Consiliului Suprem a crescut până la 17, membrii numiți din partea statului devenind majoritari, iar cei opt membri aleși de către nobilime devenind minoritari, raportul fiind de nouă la opt.

Dacă vom mai ține cont și de faptul că printre cei opt consilieri aleși de către nobilime figurau și persoane devotate țarismului, atunci adoptarea proiectului noului așezământ permanent în conformitate cu interesele guvernanților de la Petersburg era pe deplin asigurată. Iată de ce opoziția nobilimii față de proiectul noului așezământ, care nu corespundea legilor și obiceiurilor locale, era manifestată în mod categoric numai din partea Comitetului provizoriu, în care majoritatea aparținea reprezentanților nobilimii, iar din partea Consiliului Suprem nu a fost manifestată niciun fel de opoziție. Consiliul Suprem, spre deosebire de fosta adunare generală a Guvernului regional care era convocată numai la cererea guvernatorului civil, era un organ permanent, funcțiile cărui constau în examinarea dosarelor parvenite în apel numai în domeniul dreptului civil și în participarea la elaborarea proiectului noului așezământ definitiv al Basarabiei.

A. N. Bahmetev a limitat drepturile Consiliului Suprem al Basarabiei în calitate de instanță superi-

oară de apel. La 16 august 1816, cu 12 zile înainte de deschiderea lucrărilor Consiliului Suprem, el a ordonat direcției penale a celui de al doilea departament judiciar al Guvernului regional ca toate sentințele emise să fie adresate namesnicului pentru verificare și confirmare [17]. Astfel, Consiliului Suprem i-a fost păstrat dreptul de instanță superioară de apel numai în domeniul dreptului civil, dar chiar și acest drept a fost limitat, deoarece A. N. Bahmetev a ordonat ca în cazurile când părțile litigante nu vor fi de acord cu hotărârea adoptată, sentințele nu vor fi executate, iar părțile litigante au dreptul, până la intrarea în vigoare a așezământului permanent al regiunii, să adreseze jaloabe namesnicului [18]. Astfel, A. N. Bahmetev a pus sub propriul control și activitatea judecătorească a Consiliului Suprem.

Subordonarea Consiliului Suprem nu era specificată, atâta doar că namesnicul a precizat că el se va afla sub președinția lui personală. Însă numirea tuturor consilierilor din partea statului, stabilirea funcțiilor și a programului de lucru, lipsirea Consiliului de funcția de instanță de apel în domeniul dreptului penal și limitarea dreptului de instanță de apel superioară în domeniul dreptului civil, numirea în calitate de membri ai Consiliului a unor funcționari care nu făceau parte din componența departamentelor Guvernului regional, lipsa intervenției evidente și nemijlocite a autorităților de la Petersburg în activitatea acestui organ arată clar că în perioada pe care o cercetăm Consiliul Suprem era subordonat namesnicului în calitate și de președinte.

Pe parcursul formării Consiliului Suprem s-a constatat că el are nevoie de două cancelarii, una moldovenească și alta rusă, decizia despre crearea cărora a fost adoptată în ședința din 18 august 1816 [19], în componența celei moldovenești fiind incluși: un secretar, un șef de birou, șase cancelariști, un protocolist-registrator și un translator, iar în cea rusă au fost incluși numai un șef de birou și doi adjuncți ai acestuia [20].

Consiliul Suprem al Basarabiei și-a început lucrările la 28 august 1816, după cum se poate constata din scrisoarea namesnicului din 15 septembrie 1816, adresată Consiliului, în care se ordona: „Eu am prescris primului departament să găsească resurse pentru achitarea la timp a salariilor funcționarilor, începând cu 28 august, adică din ziua deschiderii consiliului” [21]. Ulterior, la 16 mai 1817, A. N. Bahmetev a ordonat scutirea caselor funcționarilor Consiliului Suprem de prestația încartuirii militarilor ruși [22].

Pentru a atenua nemulțumirile tacite ale nobilimii basarabene față de refuzul autorităților țariste de a-l numi pe general-maiorul Ilie Catargiu guvernator

civil al Basarabiei [23], dar și din cauza ca generalul era unul dintre boierii cei mai devotați intereselor țarismului, A. N. Bahmetev l-a numit pe Ilie Catargiu primul membru al Consiliului Suprem, care, în lipsa namesnicului devenea președinte al consiliului [24]. Eliberându-l, la 9 mai 1817, din această funcție pe motiv de boală, namesnicul considera „inutil să mai menționeze cât de necesară este aici (în Consiliul Suprem – A. A.) influența președintelui general-maiorul Catargiu”, numindu-l în aceeași funcție pe consilierul de stat G. Ghică [24]. Ultimul, din motive necunoscute, își prezintă demisia la 29 iunie 1817, în postul de prim membru fiind numit funcționarul rus Nedoba, care, potrivit afirmației lui A. N. Bahmetev, „se află aici la indicația Înălțimii Sale Imperiale pentru a participa la organizarea regiunii” [25].

La începutul lunii iulie 1817, la indicația împăratului Alexandru I, vine la Chișinău de la Petersburg boierul moldovean de origine greacă, C. A. Catacazi, pentru a participa la organizarea regiunii Basarabia. A. N. Bahmetev l-a numit, la 9 iulie 1817, președinte al departamentului al doilea judiciar, dar și primul membru al Consiliului Suprem „până la organizarea definitivă a regiunii” [26]. La 24 decembrie 1817, general-maiorul Ilie Catargiu a fost iarăși inclus în componența Consiliului Suprem la indicația namesnicului „pentru a participa la elaborarea articolelor finale ale proiectului noului așezământ” [27], în același scop fiind inclus în componența Consiliului și consilierul colegial Balș [28].

Despre lucrările propriu-zise ale Consiliului Suprem în perioada pe care o cercetăm se cunoaște foarte puțin deoarece el primea materiale examinate și înaintate sub formă de propuneri și recomandări de la Comitetul provizoriu, pe care le reexamina, iar apoi, cu sau fără modificări și completări, le includea sub formă de articole în proiectul noului așezământ permanent. În pofida dârzei opoziții din partea membrilor nobilimii din componența Comitetului Provizoriu, cu mari eforturi, îndeosebi din partea Consiliului Suprem, partea introductivă a proiectului noului așezământ sub denumirea *Proiectul temelțiilor principale ale așezământului guvernării civile interne a regiunii Basarabia*, a fost elaborat și trimis la 6 aprilie 1817 la Petersburg [29]. Considerăm inutilă aici analiza acestei părți a proiectului noului așezământ, necesar fiind de a menționa doar propunerea de a transfera centrul regional de la Chișinău la Bender (Tighina), argumentele principale constând în faptul că orașul Chișinău era situat pe moșia Mănăstirii Galata din Iași, ceea ce prezenta importante inconveniente, iar orașul Bender se afla pe terenul statului, lângă un râu navigabil, ceea ce putea favoriza creșterea numărului locuitorilor și dezvoltarea industriei și comerțului

[30]. Dar ulterior această propunere nu a fost acceptată de către autorități.

Ținem să menționăm conflictul iscat între I. H. Kalagheorge, pe de o parte, și A. N. Bahmetev și Consiliul Suprem, pe de altă parte. La 7 iulie 1817, namesnicul raporta Secretarului de Stat al Rusiei, I. A. Capodistria, că „în procesul examinării în Consiliul Suprem al Basarabiei a proiectului așezământului organizării regiunii de aici, guvernatorul Ekaterinoslavului, Kalagheorge, fiind prezent în calitate de președinte al Comitetului provizoriu și căzând de acord cu opiniile celorlalți membri, a semnat toate articolele ale acestui proiect, cu excepția unui articol privitor la funcțiile guvernatorului civil” [31]. Dar, după un timp, „a înaintat o opinie opusă, silindu-se să demonstreze că aceleași articole ale proiectului nu sunt folositoare regiunii Basarabia și nu corespund scopurilor guvernului” [32]. Consiliul Suprem a organizat o nouă dezbatere a proiectului expunând cauzele care infirmau afirmațiile lui Kalagheorge, însă namesnicul a considerat să comunice „copia opiniei lui Kalagheorge, ca și, de asemenea, obiecțiile față de aceasta a Consiliului Suprem” [32]. Deși nu dispunem de documentul în care erau expuse obiecțiile lui I. H. Calagheorge, putem deduce cu deplină certitudine: observând că Așezământul elaborat la Chișinău nu corespundea sistemului de organizare a guberniilor ruse, el și-a retras semnătura. Conflictul până la urmă a fost ușor rezolvat prin cererea ultimului de a pleca în concediu și apoi de a reveni la fosta lui funcție de guvernator al guberniei Ekaterinoslav, cererea fiind acceptată [33].

Proiectul incomplet trimis la Petersburg a fost returnat la Chișinău cu un șir de propuneri și pe parcursul unui an au fost efectuate un șir de modificări importante, fiind completat cu noi compartimente privitor la drepturile, privilegiile și obligațiunile diverselor categorii sociale ale locuitorilor Basarabiei și la funcțiile concrete și statele organelor administrative, care vor fi elucidate în compartimentul consacrat Așezământului aprobat de către împăratul Alexandru I la 29 aprilie 1818.

Proiectul noului Așezământ a fost finalizat și expediat la Petersburg la începutul anului 1818. La 23 martie 1818, Secretarul de Stat A. Capodistria i-a comunicat lui A. N. Bahmetev că noul așezământ va fi întărit de către țar după revenirea acestuia de la Varșovia și în legătură cu acesta, namesnicul a ordonat Consiliului Suprem să alcătuiască lista nominală a nobililor care posedau dreptul de veșnică stăpânire a moșiei și a averii imobiliare, separat pentru fiecare ținut, în scopul organizării alegerilor pentru suplinirea posturilor și funcțiilor acordate nobilimii [34]. Astfel, a luat sfârșit prima perioadă, 1816–1818, a activității Consiliului

Suprem al Basarabiei. Însă potrivit prevederilor Așezământului, confirmat de către împăratul Alexandru I la 29 aprilie 1818, Consiliul Suprem al Basarabiei va suferi o reorganizare fundamentală, având o cu totul altă componență, subordonare și alte funcții, foarte largi, în comparație cu perioada precedentă.

BIBLIOGRAFIE

1. Tomuleț V. Basarabia în epoca modernă (1812–1918) (Instituții, regulamente, termeni), vol. I, Chișinău, 2012.

2. Agachi A. Participarea guvernatorului civil Scarlat Sturdza la organizarea administrației Basarabiei (1812-1813), în: Revista de Istorie a Moldovei, nr.1, 2017.

3. Agachi A. Protestele și cerințele nobilimii basarabene față de tendințele funcționarilor țarști de a suprima autonomia Basarabiei în anii 1813–1815. În: Akademos, nr. 3, 2015.

4. Записки Бессарабского статистического комитета, том III. Под редакцией А. Н. Егунова. Кишинев, 1868.

5. Свинин П. П. Описание Бессарабской области. В: Записки Одесского общества истории и древностей, т. VI, Одесса, 1867.

6. Agachi A. Misiunea lui P. P. Svinin în Basarabia (septembrie 1815–aprilie 1816). În: Akademos, nr. 4, 2016.

7. Клаус А. А. Наши колонии. Опыт и материалы по истории и статистике иностранной колонизации России. Петербург, 1869, выпуск I, Приложение X, p. 560 (86).

8. Arhiva Națională a Republicii Moldova, F.2, inv.1, d.467, f.688v-689; F.4, inv.1, d.50, f. 1-2 (în continuare – ANRM).

9. Boldur A. Autonomia Basarabiei sub stăpânire ru-sească în 1812–1828, Chișinău, 1929, p. 41.

10. Aramă E., Copteleț V. Evoluția dreptului public pe teritoriul dintre Prut și Nistru în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Chișinău, 2003, p. 34.

11. ANRM, F.4, inv. 1, d. 48, f. 15-16.

12. *Ibidem*, f. 20v - 21v.

13. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 467, f. 596-597.

14. ANRM, F. 4, inv. 1, d. 48, f. 27, 27v, 29, 29v; F. 5, inv. 2, d. 404, f. 1.

15. ANRM, F. 2, inv. 2, d. 467, f. 109-109v, 140.

16. ANRM, F.4, inv. 1, d. 48, f. 20v-21v.

17. ANRM, F.5, inv.3, d. 104, f. 6-6v

18. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 467, f. 695.

19. ANRM, F. 3, inv. 1, d. 13, f. 21.

20. *Ibidem*, f. 28.

21. *Ibidem*, f. 27.

22. *Ibidem*, f. 68.

23. Frățâman Ș. Protestările contra procedurii rus în Basarabia după răpirea ei de ruși (1812). În: Buletinul societății istorico-literare B.P. Hașdeu, vol.1, Chișinău, 1922–1923, p. 245, 251, 256.

24. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 528, f. 364v-365.

25. *Ibidem*, f. 586v-587v.

26. *Ibidem*, f. 656-656v.

27. ANRM, F. 3, inv.1, d. 13, f. 100.

28. *Ibidem*, f. 103.

29. ZBSK, tom III, p. 146-154.

30. ZBSK, tom. III, p. 145-147.

31. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 528, f. 342v.

32. *Ibidem*, f. 343.

33. ANRM, F.2, inv.1, d.528, f. 343 - 344.

34. ANRM, F. 3, inv. 1, d. 13, f. 128-129.

Ion Moraru. Mănăstirea Neamț, acuarelă, 40 × 50 cm, 2003.